

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบังคับโทษจำคุกและคนพิการ

ในบทนี้จะศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการบังคับโทษ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการบังคับโทษจำคุก ซึ่งเป็นหนึ่งในการลงโทษทางอาญาที่ทำให้ผู้ถูกลงโทษกลายเป็นผู้ต้องขัง และแนวคิดเกี่ยวกับคนพิการ เพื่อให้ทราบถึงที่มา วัตถุประสงค์ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบังคับโทษ และทราบถึงแนวความคิดในเรื่องคนพิการ การคุ้มครองและการปฏิบัติต่อคนพิการ เพื่อให้สามารถนำมาวิเคราะห์และเป็นแนวทางการพัฒนากฎหมายสำหรับผู้ต้องขังพิการต่อไป

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับโทษจำคุก

การศึกษาเรื่องความหมาย ความเป็นมาของการลงโทษทางอาญาและการบังคับโทษจำคุก เป็นเรื่องที่สำคัญที่ควรทราบและทำความเข้าใจ เพื่อให้เข้าใจถึงหลักการพื้นฐานของการลงโทษ ตามกฎหมายอาญา โดยเฉพาะโทษจำคุกที่ทำให้ผู้ถูกลงโทษมีสถานะเป็นผู้ต้องขัง และสามารถนำไปเป็นฐานการวิเคราะห์ว่ากฎหมายเกี่ยวกับผู้ต้องขังพิการในปัจจุบันของไทยเหมาะสมหรือไม่ และควรพัฒนาไปในแนวทางใด

2.1.1 ความหมายของการลงโทษทางอาญา

มนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคม มนุษย์จึงอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เมื่อมีการอยู่ร่วมกันแล้วก็จะเกิดปัญหาขึ้น ดังนั้นจึงมีกฎหมายเพื่อให้เป็นเครื่องมือที่จะป้องกันและตัดทอนการวิวาท ทะเลาะเบาะแว้ง และกฎหมายดังกล่าวนี้เมื่อได้มีการปฏิบัติกันแล้วก็จะมีการปฏิบัติต่อไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับโดยการปฏิบัติต่อไปอย่างสม่ำเสมอเป็นเวลานาน จนกระทั่งกฎหมายนั้นปรากฏตัวเป็นรูปร่างชัดเจน ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง (opinion juris) และจำเป็นต้องปฏิบัติเช่นนั้น (opinion necessitatis)¹ กฎหมายนั้นจึงก่อตัวและกลายเป็นกฎหมาย

¹ สมยศ เชื้อไทย. (2559). *นิติปรัชญาเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 174.

กฎหมายนั้นมิได้อยู่ด้วยกันหลายประเภท อาจแบ่งออกได้เป็นกฎหมายเอกชน และกฎหมายมหาชน กฎหมายเอกชน คือ กฎหมายแพ่งเป็นเรื่องระหว่างบุคคลธรรมดาด้วยกันเอง ส่วนกฎหมายมหาชนเป็นกฎเกณฑ์ระหว่างรัฐกับรัฐ หรือรัฐกับเอกชน ซึ่งรัฐจะมีอำนาจอยู่เหนือเอกชน ซึ่งกฎหมายอาญานั้นก็เป็นหนึ่งในกฎหมายมหาชน โดยรัฐมีอำนาจเหนือบุคคลธรรมดาที่สามารถนำตัวบุคคลมาลงโทษได้หากว่ามีผู้ที่ฝ่าฝืน ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายอาญา

กฎหมายอาญานั้น คือกฎหมายที่บัญญัติว่าการกระทำหรือไม่กระทำการอย่างใดเป็นความผิด และกำหนดโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดไว้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือกฎหมายที่บัญญัติห้ามมิให้มีการกระทำการหนึ่งอย่างใด หรือบังคับให้มีการกระทำการหนึ่งอย่างใด โดยหากมีผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมาย ผู้นั้นจะต้องได้รับโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้²

เมื่อผู้ใดไม่ปฏิบัติตามที่กฎหมายอาญากำหนดไว้ก็จะต้องได้รับโทษ ดังนั้นโทษทางอาญาจึงเป็น เครื่องมือทางกฎหมายอย่างหนึ่ง ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อใช้กับมนุษย์ด้วยกันเองที่ฝ่าฝืนต่อกฎระเบียบสังคมที่มีฐานะเป็นกฎหมายอาญา ซึ่งมีผลกระทบต่อคุณธรรม ศีลธรรมของสังคมส่วนรวม และส่งผลต่อเหยื่อของการกระทำนั้นที่ได้รับ ความเสียหาย ต่อคนอื่น ๆ ในสังคม ต่อความสงบเรียบร้อยและการดำรงชีวิตตามปกติ ตลอดจนความมั่นคงของรัฐ โทษอาญาจึงเป็นสิ่งที่สร้างความเกรงกลัว ให้ผู้กระทำความผิดนั้นรู้สึกว่าจะได้รับผลร้ายจากการทำความผิดมากกว่า การกระทำละเมิดบทบัญญัติกฎหมายอาญา โดยอาจเป็นไปในทางทรัพย์สิน เสรีภาพ ชีวิตร่างกาย เป็นต้น³

ศาสตราจารย์ที่มีชื่อเสียงทางกฎหมายชาวราชอาณาจักร H.L.A. Hart⁴ ได้ให้ความหมายของโทษอาญาไว้โดยมีข้อพิจารณาว่าโทษทางอาญาจะต้องมีลักษณะสำคัญ 5 ประการดังนี้

ประการแรก โทษจะต้องก่อให้เกิดความทุกข์ หมายถึง ผู้ได้รับโทษจะต้องได้รับความทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่ง อาจเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพทางร่างกาย การได้รับความเจ็บปวดทางกาย (pain) หรือการสูญเสียทรัพย์สิน หรืออื่น ๆ

ประการที่สอง โทษจะต้องใช้ต่อผู้กระทำความผิดกฎหมาย หมายถึง ผู้กระทำความผิดกฎหมายเท่านั้นที่จะต้องถูกลงโทษ จะนำบุคคลอื่นที่ไม่ได้กระทำความผิดมารับโทษมิได้

² เกียรติขจร วจนะสวัสดิ์. (2551). *คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1* (พิมพ์ครั้งที่ 10 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: พลสยามพรีนติ้ง. หน้า 1.

³ ธาณี วรภัทร์. (2557). *หลักกฎหมายมาตรการบังคับทางอาญา*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 22.

⁴ H.L.A. Hart. (1968). *Punishment and Responsibility*. New York: *Clarendon Press*. Oxford.

ประการที่สาม โทษจะต้องมีขึ้นเมื่อมีการกระทำผิดกฎหมาย หมายถึง ต้องมีการกระทำผิดกฎหมายเสียก่อน จึงจะลงโทษได้ หากไม่มีการกระทำผิดกฎหมายก็ลงโทษไม่ได้

ประการที่สี่ โทษจะต้องเป็นวิธีการซึ่งคนใดคนหนึ่งนอกจากตัวผู้กระทำความผิดนำมาใช้กับผู้กระทำความผิดนั้น หากผลร้ายที่เกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลนั้นเอง ไม่นับเป็นโทษทางอาญาตามนับนี้

ประการที่ห้า โทษจะต้องเกิดจากผู้มีอำนาจที่จะกระทำให้เกิดผลร้ายนั้นขึ้นมาได้ หมายถึง โทษนั้นต้องผ่านกระบวนการตามกฎหมาย และผู้มีอำนาจตามกฎหมายจึงจะเป็นผู้ให้ผลร้ายได้⁵

2.1.2 ความหมายและวิวัฒนาการของโทษจำคุก

โทษจำคุกเป็นหนึ่งในโทษทางอาญา 5 สถาน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 มีลักษณะเป็นโทษที่ใช้ตัดเสรีภาพของผู้กระทำความผิด โดยจะให้อยู่ในพื้นที่จำกัดที่กำหนดไว้เป็นสถานที่เฉพาะเพื่อมิให้ผู้ผู้นั้นออกไปกระทำความผิดอีก หรือเป็นการกักขังผู้นั้นออกจากสังคมชั่วคราวเพื่อลงโทษและปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิดนั้น⁶

ซึ่งโทษจำคุกนั้นเป็นโทษที่มีประสิทธิภาพที่สุดที่จะทำให้ผู้ต้องโทษอาญานั้นกลับเป็นคนดีได้ หากเทียบกับโทษทางอาญาอื่นๆในโทษ 5 สถาน เพราะการลงโทษจำคุกนั้นทำให้เจ้าพนักงานราชทัณฑ์มีโอกาสในการพิจารณาผู้ต้องโทษเป็นรายบุคคลว่าการปฏิบัติ พฤติกรรม การแก้ไขฟื้นฟูตนเองของผู้ต้องโทษในเรือนจำหรือสถานที่ควบคุมตัวนั้นได้ทำให้ผู้ต้องโทษกลับตัวเป็นคนดีได้หรือไม่ เพียงใด อย่างไรก็ตามโทษจำคุกนั้นนอกจากจะทำให้เจ้าพนักงานราชทัณฑ์มีโอกาสให้การแก้ไขฟื้นฟูโทษเป็นไปตามหลักทัณฑ์วิทยาแล้วนั้น ยังเป็นโทษที่จะทำให้ผู้ต้องโทษรู้สึกหวาดกลัว เพราะได้รับความทุกข์ทรมานเนื่องจากการจำคุกนั้นทำให้ต้องพลัดพรากจากถิ่นที่อยู่อาศัยและคนรัก รวมถึงการต้องใช้ชีวิตในเรือนจำซึ่งมีความยากลำบากกว่าภายนอกและไม่มีอิสระ⁷

โทษจำคุกนั้นเป็นโทษที่มีเก่าแก่และมีมายาวนานตั้งแต่สมัยโบราณ นับว่าโทษจำคุกเป็นโทษที่มีความรุนแรงเป็นลำดับที่สองรองมาจากโทษประหารชีวิต โทษจำคุกก่อให้เกิดผลที่สอดคล้องกับทฤษฎีการลงโทษหลายประการ กล่าวคือโทษจำคุกนำมาใช้เพื่อตอบแทนผู้กระทำความผิดตามความร้ายแรงของความผิด ซึ่งจะพิจารณาจากความน่าดำเนินทางศีลธรรมของผู้กระทำความผิดและการลงโทษจำคุกยังมีผลให้ผู้กระทำหลายจำและเกรงกลัวไม่กระทำความผิดซ้ำอีก

⁵ ศักดิ์วุฒิ วิบูลสมัช. (2562). *เอกสารประกอบการบรรยายวิชากฎหมายอาญาชั้นสูง*. มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

⁶ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. (2560). *คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 219.

⁷ หยุด แสงอุทัย. (2556). *กฎหมายอาญา ภาค 1* (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 188-189.

อันมีผลเป็นการป้องกันสังคมและชุมชนมิให้ผู้อื่นนำเป็นแบบอย่างในการกระทำความผิดด้วย สำหรับสิ่งที่เป็นเป้าหมายสำคัญของการลงโทษจำคุกอีกอย่างหนึ่ง คือ การแก้ไขและฟื้นฟูจิตใจของผู้กระทำความผิดโดยมุ่งหวังว่าหลังจากผู้กระทำความผิดได้รับโทษและพ้นโทษออกไปจากเรือนจำ จะกลับตัวเป็นคนดี มีศีลธรรม ประกอบอาชีพในสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่กลับมากระทำความผิดซ้ำหรือกระทำความผิดอาญาอื่นและต้องกลับมารับโทษในเรือนจำอีก ส่วนเป้าหมายอีกประการหนึ่งของการลงโทษจำคุกคือการตัดโอกาสมิให้ผู้กระทำความผิดนั้น ได้กระทำความผิดอีกในระยะเวลาอันใกล้เพราะถูกจับกุมตัวและอยู่ในคุกแล้ว โทษจำคุกจึงสามารถป้องกันมิให้เกิดความผิดจากผู้กระทำนั้นได้ระยะหนึ่ง จากเหตุที่โทษจำคุกสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษได้หลายประการนั้น กฎหมายจึงกำหนดโทษจำคุกเป็นโทษหลักที่ใช้กับความผิดทั่วไปดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา หรือในพระราชบัญญัติที่มีโทษทางอาญาอื่น

การปฏิบัติต่อผู้ต้องโทษจำคุกก็มีวิวัฒนาการที่ต่อเนื่องกันมายาวนานเช่นเดียวกัน คือ จากในอดีตที่ผู้ต้องโทษจะต้องถูกให้ทำงานอย่างหนัก สภาพภายในคุกมีมืดสกปรก ลำบาก เพื่อให้ผู้ต้องโทษได้รับการทรมานสมกับความผิดที่ได้กระทำความผิดไปและก่อให้เกิดความกลัว ไม่กระทำความผิดซ้ำอีกเพื่อมิให้ต้องกลับมาติดคุกและได้รับความทรมานเช่นเดิม ต่อมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแนวความคิดจากการลงโทษเพื่อทรมานผู้กระทำความผิด กลายเป็นการแก้ไขผู้กระทำความผิดโดยมีแนวคิดที่ว่าเรือนจำเป็นสถานที่ยุติธรรมแก่นักโทษ ฝึกฝนให้นักโทษมีวินัยเช่นเดียวกับสถานศึกษาอื่นๆ สภาพในคุกจึงไม่ทำให้สกปรก แต่จะต้องมีเครื่องอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม อุปกรณ์ต่างๆเช่นเดียวกับที่อยู่อาศัยทั่วไป แนวความคิดในปัจจุบันของการปฏิบัติต่อผู้ต้องโทษจำคุกจึงมุ่งเน้นที่การแก้ไขและฟื้นฟูจิตใจผู้กระทำความผิดให้สามารถฝึกฝนและความมุ่งมั่นตั้งใจให้เป็นคนดีเพื่อกลับไปอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมต่อไปหลังจากพ้นโทษ⁸

อย่างไรก็ดี การลงโทษจำคุกเมื่อเทียบกับโทษประการอื่นนั้น มีข้อเสียตรงที่ต้องใช้บุคลากรและงบประมาณในการดูแลนักโทษเป็นอย่างมาก โดยในปีพ.ศ.2561 กรมราชทัณฑ์ได้ใช้งบประมาณทั้งสิ้นถึง 11,914,103,311.65 บาท⁹ และการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษนั้นหากจะให้ทำได้อย่างมีประสิทธิภาพก็จะต้องใช้ระยะเวลาอันพอสมควร ดังนั้นการลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดคนใดคนหนึ่ง นอกจากรัฐจะต้องจ่ายงบประมาณในการบำบัดรักษาแก้ไขฟื้นฟูแล้ว ตัวผู้ต้องโทษเองนั้นก็

⁸ ณรงค์ ใจหาญ. (2543). *กฎหมายอาญา ว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 44.

⁹ ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง. *ราชทัณฑ์ใช้งบ 'ควบคุมผู้ต้องขัง' 37,463 บ./คน แต่บ 'การศึกษา-ฝึกอาชีพ-พัฒนาจิตใจ' ใช้แค่ 1,166 บ./คน* (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://www.tcijthai.com/news/2019/12/scoop/9043> [2562, ธันวาคม 27].

สูญเสียทั้งเศรษฐกิจ ฐานะทางสังคม และสภาพจิตใจด้วย เพราะไม่ได้ทำงาน และเมื่อออกจากคุกก็ ถูกตีตราว่าเป็นอาชญากร ซึ่คุก ไม่มีผู้ใดคบค้าหาสมาคมด้วย

จากแนวคิด ทฤษฎีที่ว่าโทษทางอาญาคืออะไร และโทษจำคุกมีลักษณะ วิวัฒนาการความเป็นมาอย่างไรนั้น ทำให้เราสามารถทำความเข้าใจได้ว่าโทษทางอาญานั้นบัญญัติขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือทางสังคมของมนุษย์ที่ใช้ลงโทษกับผู้ที่กระทำความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ ซึ่งอาจเป็นเรื่องทางศีลธรรม หรือเรื่องอื่นๆที่กฎหมายกำหนดให้เป็นโทษทางอาญา และผู้ผู้นั้นต้องได้รับโทษ เป็นต้น เมื่อได้ทราบถึงความเป็นมาแล้ว จึงสามารถนำความเข้าใจนี้มาเพื่อวิเคราะห์ถึงการลงโทษทางอาญากับผู้ต้องขังพิการ และกฎหมายที่จะใช้บังคับแก่ผู้ต้องขังพิการเพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของการลงโทษทางอาญามากที่สุด

2.2 วัตถุประสงค์ของการลงโทษ

การลงโทษทางอาญานั้นมีวัตถุประสงค์หลายประการ จากอดีตที่เน้นไปในทางแก้แค้นทดแทน และสร้างความกลัวให้กับคนในสังคม ไม่กล้ากระทำความผิด จนถึงปัจจุบันที่เน้นไปในทางคุ้มครองสังคมและฟื้นฟูผู้กระทำความผิด เมื่อต้องการวิเคราะห์เรื่องกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมดูแลผู้ต้องขัง จึงจำเป็นต้องมีอย่างที่จะต้องมีความเข้าใจในเรื่องวัตถุประสงค์ของการลงโทษทางอาญา เพื่อให้สามารถพัฒนากฎหมายไปในแนวทางที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษ

2.2.1 การลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน

การแก้แค้นทดแทน เป็นวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่มีมาแต่เดิม เพราะเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ผู้เสียหายหรือญาติของผู้เสียหายมักจะใช้การลงโทษเพื่อแก้แค้นกับผู้ที่ทำต่อตนหรือญาติของตนเอง โดยในกฎหมายตั้งแต่โบราณนั้นมักมีกฎหมายที่จะจัดระเบียบการแก้แค้นให้ได้สัดส่วนกับการกระทำความผิด โดยกำหนดว่า อาชญากรควรได้รับการลงโทษเสมอกับการบาดเจ็บและความเสียหายที่อาชญากรได้ก่อให้เกิดขึ้นกับผู้เสียหาย กฎเกณฑ์ดังกล่าวต่อมาได้ถูกเรียกว่า กฎตาต่อตาฟันต่อฟัน (An eye for an eye, a tooth for a tooth) ซึ่งการลงโทษในวิธีนี้ค่อนข้างรุนแรงและเกินขอบเขตหากมองตามความเข้าใจสำหรับมนุษย์ในปัจจุบัน แต่กฎหมายนี้ถือว่าเป็นที่มาของหลักความได้สัดส่วน (Proportionality principle)¹⁰ ที่ใช้กันอยู่ในกฎหมายปัจจุบัน เพราะเมื่อผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดอย่างไรก็ต้องได้รับการลงโทษเช่นเดียวกับที่ตนเองกระทำลง เช่น ทำร้ายผู้อื่นเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่กายคือแขนขาด ก็ต้องถูกตัดแขนตามที่ตนเอง

¹⁰ ปกป้อง ศรีสนิท. (2559). *กฎหมายอาญาชั้นสูง*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 165.

ได้กระทำลงไป เป็นต้น ตัวอย่างของโทษที่เห็นได้ชัดที่ยังมีอยู่ในปัจจุบัน คือ โทษประหารชีวิตในกรณีที่ผู้กระทำความผิดก่อคดีฆาตกรรม เพราะเจตนายังคงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทนที่ผู้กระทำความผิดได้ลงมือฆ่า ก็ต้องถูกฆ่าเพื่อทดแทนการกระทำของตน

ในสังคมในปัจจุบันยังเห็นได้จากในสังคมทั้งข่าวหรือสังคมออนไลน์ที่เมื่อมีคดีร้ายแรงสะเทือนขวัญ เช่น คดีฆาตกรรมต่อเนื่องหลายศพ คดีฆ่าข่มขืน ประชาชนมักต้องการให้ผู้กระทำความผิดถูกลงโทษเช่นเดียวกับที่ผู้กระทำได้กระทำลงไป

2.2.2 การลงโทษเพื่อข่มขู่หรือยับยั้ง

ผลประการหนึ่งของการลงโทษที่สามารถเห็นได้ชัดคือการข่มขู่หรือยับยั้งบุคคลมิให้กระทำความผิดอาญาในความผิดเช่นเดียวกันนั้นอีกในอนาคต โดยมีผลทั้งต่อตัวผู้กระทำความผิดเองที่ได้รับการลงโทษ และบุคคลอื่นในสังคมที่คิดหรือกำลังจะกระทำความผิดได้เห็นว่า เมื่อผู้ใดคิดจะกระทำความผิด จะต้องถูกลงโทษเช่นเดียวกับผู้ที่กระทำความผิดคนนี้ และจะก่อผลทำให้ประชาชนทุกคนมีความเกรงกลัวต่อโทษที่จะได้รับ ไม่กล้ากระทำความผิด วัตถุประสงค์ในการลงโทษข่มขู่นี้คล้ายกับสำนวนไทยที่ว่า เชือดไก่ให้ลิงดู

การที่จะให้วัตถุประสงค์ของการข่มขู่บรรลุได้นั้น โทษที่ลงแก่ผู้กระทำความผิดจะต้องให้ผลร้ายแก่ผู้กระทำความผิดสูงกว่าผลดีที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับจากการกระทำความผิดครั้งนั้น นอกจากนั้นแล้วการที่จะทำให้นุคคลอื่นกลัวการถูกลงโทษ จะต้องลงโทษผู้กระทำความผิดต่อหน้าสาธารณชนหรือประกาศให้ประชาชนทราบโดยทั่วไป การตัดหัวเสียบประจานหรือการประหารต่อหน้าสาธารณชนในอดีตจึงเป็นการที่ต้องการบรรลุวัตถุประสงค์ข้อนี้เช่นกัน

การลงโทษเพื่อข่มขู่นี้มีพื้นฐานความเชื่อมาจาก การที่บุคคลจะคิดกระทำการใดนั้นเป็นผลมาจากแรงผลักดันจากภายนอกด้วย ดังนั้นการที่คนคิดจะกระทำความผิดหรือไม่นั้น จะต้องคำนึงถึงผลดีผลเสียจากการลงมือกระทำความผิด เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าการกระทำผิดจะเกิดผลดีมากกว่าก็จะตัดสินใจกระทำความผิด ด้วยเหตุนี้วิธีการป้องกันไม่ให้บุคคลตัดสินใจกระทำความผิดจึงควรที่จะ กำหนดอัตราโทษซึ่งก่อให้เกิดผลเสียแก่ผู้กระทำความผิดมากกว่าผลดีที่เขาจะได้รับจากการกระทำผิดนั้น เพื่อให้เขาล้มเลิกความตั้งใจที่จะกระทำผิด¹¹

ซึ่งทฤษฎีการข่มขู่หรือยับยั้งที่ให้นุคคลชั่งน้ำหนักว่าจะลงมือกระทำความผิดหรือไม่นั้น Gary S. Becker นักเศรษฐศาสตร์และนักสังคมวิทยาชาวสหรัฐอเมริกาได้ใช้หลักทางนิติเศรษฐศาสตร์มาอธิบายไว้โดยตั้งสมการเป็น $[C = M \times P]$ โดยให้ C คือ ต้นทุนของผู้กระทำความผิด

¹¹ ณรงค์ ใจหาญ. อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 8. หน้า 28-29.

(costs) M คือ ขนาดของบทลงโทษ (magnitude of the punishment) และ P คือ โอกาสในการจับกุม ผู้กระทำความผิด (probability of apprehension) และพิจารณาว่าผู้กระทำความผิดส่วนเป็นสัตว์ เศรษฐกิจ มีเหตุมีผลทางเศรษฐศาสตร์ และตอบสนองต่อสิ่งจูงใจ หรือเป็นนักคิดคำนวณที่มีเหตุมี ผล ซึ่งผู้กระทำจะตัดสินใจที่จะกระทำความผิด ก็ต่อเมื่อ ประเมินแล้วว่าผลประโยชน์ของการ กระทำความผิดนั้นมากกว่าต้นทุนของการกระทำ หรือเมื่อการกระทำความผิดนั้นก่อให้เกิด ผลประโยชน์แก่ตนเองมากกว่าต้นทุน¹² ดังนั้นจึงจะต้องทำให้ ต้นทุนในการกระทำความผิด ได้แก่ ต้นทุนทางสังคม โอกาสที่จะการถูกจับ โทษที่จะได้รับ ค่าใช้จ่ายในการกระทำความผิด มากกว่า ประโยชน์ที่จะได้รับ เช่น ความสุขที่ได้กระทำ ทรัพย์สินที่ได้ ผู้กระทำจะได้ตัดสินใจที่จะไม่กระทำ ความผิดนั้น

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดของ Cesare Beccaria นักอาชญาวิทยาชาวอิตาลี และ Jeremy Bentham นักปราชญ์กฎหมายชาวอังกฤษ ให้ความเห็นที่โทษทางอาญาที่มีผลให้การข่มขู่สำเร็จ จะต้องมียุทธศาสตร์ 3 ประการดังนี้¹³

ประการที่หนึ่ง การลงโทษจะต้องมีความแน่นอน (certainty) คือต้องลงโทษกับบุคคลทุกคนที่ทำผิดอย่างเสมอภาคกันไม่เลือกปฏิบัติ

ประการที่สอง การลงโทษจะต้องมีความรุนแรง (severity) คือโทษที่ผู้กระทำความผิด ได้รับจะต้องมีความรุนแรงมากพอที่จะทำให้ผู้กระทำเลือกที่จะไม่กระทำความผิดอีก หรือผู้ที่คิดจะ กระทำความผิดเกิดความยับยั้งชั่งใจเลือกที่จะไม่ก่ออาชญากรรม

ประการที่สาม การลงโทษจะต้องมีความรวดเร็ว (celerity) คือกระบวนการยุติธรรมจะต้อง มีความรวดเร็ว การพิจารณาพิพากษาคดีจะต้องไม่ล่าช้าจนทำให้ประชาชนลี้ภัยและไม่เกรงกลัวว่า จะต้องถูกลงโทษเมื่อกระทำความผิดอาญาในอนาคต

2.2.3 การลงโทษเพื่อตัดโอกาสการกระทำความผิด

วัตถุประสงค์ของการลงโทษที่ทำให้ผู้กระทำความผิดต้องถูกแยกออกจากสังคมทั่วไป เช่น วิธีการประหารชีวิต จำคุก กักขัง ถือเป็น การลงโทษเพื่อการตัดโอกาสที่ผู้กระทำความผิดจะ สามารถลงมือกระทำได้ โดยเฉพาะการลงโทษประหารชีวิตเป็นการตัดผู้กระทำความผิดออกจาก สังคมอย่างถาวรไม่สามารถกลับมาได้อีก ส่วนการลงโทษจำคุกและกักขังเป็นการตัดผู้กระทำ ความผิดออกจากสังคมชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เพื่อให้สมาชิกในสังคมทั่วไปนั้นปลอดภัย

¹² Gary S. Becker. (1968). *Crime and Punishment: An Economic Approach*. Journal of Political Economy, 76:2, pp. 169-217.

¹³ Kevin C. Kennedy. (1983-1984). *A Critical Appraisal of Criminal Deterrence Theory*, 88 Dick. L. Rev. 1

อาชญากรรมจากผู้กระทำความผิดเหล่านั้น¹⁴ ส่วนการลงโทษบางวิธีที่มีได้นำตัวผู้กระทำความผิดออกไปจากสังคมก็สามารถเป็นการตัดโอกาสการกระทำความผิดได้เช่นกัน เช่น การลงโทษริบทรัพย์สินที่ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 33 (1) ก็ทำให้ผู้กระทำไม่มีโอกาสในการกระทำความผิดเช่นกันเพราะถูกริบทรัพย์สินดังกล่าวไปแล้ว หรือการฉีดยาเพื่อลดความต้องการทางเพศให้กับผู้กระทำความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา ก็เป็นการลงโทษรูปแบบใหม่ที่ใช้ในบางประเทศ¹⁵ ซึ่งทำให้ผู้กระทำไม่สามารถกระทำความผิดในฐานข่มขืนได้

ด้วยจุดมุ่งหมายของทฤษฎีนี้มุ่งไปที่การทำให้ผู้กระทำผิดหมดโอกาสในการกระทำความผิดอีกไม่ว่าช่วงระยะเวลาหนึ่งหรือถาวร จึงมีความคล้ายกับการลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้งที่ไม่ต้องการให้เกิดการกระทำความผิดซ้ำอีก โดยไม่ได้เป็นการทำให้ผู้กระทำความผิดไม่กล้าทำ แต่ทำให้ผู้กระทำผิดไม่สามารถลงมือกระทำความผิดได้ เพราะวิธีนี้มองว่าผู้กระทำผิดจะเกรงกลัวโทษหรือถูกฟื้นฟูปรับปรุงแก้ไขหรือไม่ก็ไม่สำคัญเพียงแต่ตัดโอกาสที่ผู้กระทำจะสามารถลงมือทำได้ก็เพียงพอ¹⁶

2.2.4 การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด¹⁷

แนวความคิดเกี่ยวกับการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดเป็นแนวคิดของสำนักอาชญาวิทยาปฏิฐานนิยม (Positive school) ซึ่งเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับเจตจำนงกำหนด กล่าวคือ การกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดจากปัจจัยต่างๆ มนุษย์ไม่สามารถเลือกการกระทำได้อย่างอิสระใช้เหตุผลในการเลือก แต่มนุษย์ถูกกดดันหล่อหลอมจากสิ่งแวดล้อมและปัจจัยต่างๆ จนมีบุคลิกภาพที่บกพร่องและหันไปสู่การกระทำความผิด ดังนั้นการกระทำของมนุษย์จึงเป็นผลมาจากปัจจัยหลายอย่างหลอมรวมเข้าด้วยกัน เช่น ปัจจัยภายในคือจิตใจ และปัจจัยภายนอกคือสิ่งแวดล้อม การลงโทษจึงไม่ควรมุ่งเน้นไปที่การกระทำความผิด แต่ควรพิจารณาจากสาเหตุที่ทำให้เกิดการกระทำความผิดและมุ่งเน้นการแก้ไขที่ต้นเหตุเหล่านั้น

การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด จึงเป็นการมุ่งเน้นที่ตัวผู้กระทำความผิดมากกว่าที่การกระทำความผิด โดยจะเน้นไปที่การศึกษาตัวผู้กระทำความผิดรายบุคคลหรือจำแนกลักษณะของผู้ต้องโทษเป็นกลุ่มเพื่อหาสาเหตุของการกระทำความผิดและแนวทางการแก้ไข เพราะ

¹⁴ อัจฉริยา ชูตินันท์. (2557). *อาชญาวิทยาและทัณฑ์วิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิทยุชน. หน้า 132.

¹⁵ ปกป้อง ศรีสนิท. อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 10. หน้า 167.

¹⁶ Duff, R. (1988). *C.L. Ten, Crime, Guilt, And Punishment*. Philosophy in Review

¹⁷ นัทธี จิตสว่าง. (ม.ป.ป.). *หลักทัณฑ์วิทยา: หลักการวิเคราะห์ระบบงานราชทัณฑ์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพิบูลสงเคราะห์ กรมราชทัณฑ์. หน้า 29-30.

มองว่าที่สังคมจัดให้มีการลงโทษขึ้นก็เพื่อเปิดโอกาสให้มีกระบวนการแก้ไขผู้กระทำผิด ดังนั้นระยะเวลาของการลงโทษ โดยเฉพาะการลงโทษจำคุกจึงมิได้ขึ้นอยู่กับความร้ายแรงของการกระทำ ความผิดเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้กระทำความผิดที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเอง ด้วย เช่น ผู้ต้องขังคดีฆ่าผู้อื่นอาจได้รับการปล่อยตัวก่อนผู้ต้องขังคดีลักทรัพย์ที่กระทำความผิดซ้ำซาก ถ้าผู้ต้องขังคดีฆ่าผู้อื่นสามารถสำนึกผิด มีพฤติกรรมตามที่สังคมทั่วไปต้องการและมีแนวโน้มว่าจะไม่กระทำความผิดซ้ำอีก

แนวความคิดในการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูนี้ จึงเป็นแนวความคิดที่ให้โอกาสผู้กระทำความผิดกลับตัวกลับใจ ให้โอกาสแก้ไขแก้ไขปรับปรุงตนเอง โดยพยายามหลีกเลี่ยงการลงโทษ ผู้กระทำความผิดในลักษณะที่เป็นการทำลายศักยภาพหรือคุณลักษณะในการที่จะกลับคืนสู่สังคม โดยใช้วิธีการลงโทษที่ไม่สร้างรอยมลทิน วิธีการดังกล่าวนี้ได้แก่การลงโทษที่เปลี่ยนจากการลงโทษจำคุกเป็นวิธีอื่น เช่น การรอลงอาญาโดยมีการคุมประพฤติ การใช้โทษปรับและการใช้มาตรการชุมชนอื่นๆ เพื่อหลีกเลี่ยงการให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลกระทบในทางลบจากการเข้าไปอยู่ในเรือนจำ หรือหากเป็นการถูกลงโทษโดยการจำคุกในเรือนจำแล้ว ก็ให้มีกระบวนการแก้ไข โดยการฝึกวิชาชีพ ให้การศึกษา อบรมทางศีลธรรมและศาสนา จัดสวัสดิการ การให้การบำบัดเป็นกลุ่มและรายบุคคล เพื่อมุ่งแก้ไขสาเหตุที่ทำให้ผู้กระทำความผิดมีความบกพร่อง เบี่ยงเบนไปจากวิถีของวิญญูชนและเป็นเหตุให้ก่ออาชญากรรมขึ้น

2.2.5 วัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุก¹⁸

วัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุกจะเป็นการพัฒนาจากแนวคิดในอดีตจากการลงโทษในเชิงแก้แค้นทดแทนมาสู่แนวคิดยุคใหม่ที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากขึ้น โดยมุ่งไปที่การแก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดที่บกพร่องในเรื่องต่างๆ บำบัดฟื้นฟูจิตใจและสาเหตุที่ทำให้ผู้ต้องโทษจำคุกกระทำผิดกฎหมายอาญา จนทำให้ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนในสังคมปกติทั่วไปได้ จึงต้องนำบุคคลลักษณะดังกล่าวไปปรับปรุงแก้ไข ยกระดับความเจริญทางจิตใจและพฤติกรรม ให้อยู่ในระดับตามเกณฑ์พื้นฐานของผู้คนในสังคมนั้นๆ

ซึ่งวัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุกที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1.) เพื่อให้มีการดำรงชีวิตในอนาคตอย่างปราศจากการกระทำความผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคม

วัตถุประสงค์ข้อนี้มุ่งเน้นไปที่การปรับปรุงตนเองเพื่อให้หลังจากได้รับโทษจำคุกแล้วสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีคุณภาพไม่กระทำความผิดซ้ำซึ่งเป็นข้อที่สำคัญที่สุด ดังนั้นใน

¹⁸ ธาณี วรภัทร์. (2554). *วิกฤตราชทัณฑ์ วิกฤตกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 94-98.

หลายประเทศทั่วโลก เช่น สหราชอาณาจักร ประเทศญี่ปุ่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ต่างมีกฎหมายหรือนโยบายในการลงโทษจำคุกที่จะต้องหลีกเลี่ยงผลที่เกิดขึ้นในทางลบกับบุคคลที่ถูกลงโทษ คือต้องไม่ทำลายบุคลิกภาพของคนปกติและต้องสอดคล้องกับหลักสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ การใช้ชีวิตภายในเรือนจำจะต้องมีความใกล้เคียงกับภายนอกเรือนจำ เพราะนักโทษทุกคนมีโอกาสกลับเข้าสู่สังคมอีกครั้ง หากว่าการจำคุกทำลายบุคลิกภาพของคนให้เสียไป การฟื้นฟูก็จะได้ไม่ผล สุดท้ายสังคมที่ผู้กระทำความผิดออกมา ก็จะเกิดปัญหาอีกมากมาย จึงควรมีหลักเกณฑ์พื้นฐานที่ควรนำมาใช้ในการลงโทษจำคุกเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ข้อนี้ดังต่อไปนี้

หลักความใกล้เคียงของชีวิตภายนอกและภายในเรือนจำ คือรัฐจะต้องพยายามบริหารจัดการให้การใช้ชีวิตของผู้ต้องขังภายในเรือนจำมีความใกล้เคียงกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมปกติ ภายนอกเรือนจำมากที่สุดเท่าที่สามารถทำได้ มิฉะนั้นหากวิถีชีวิตแตกต่างกันมากเกินไปจะทำให้ผู้ต้องโทษจำคุกสูญเสียบุคลิกภาพของการอยู่ร่วมกันในสังคมตามปกติทำให้ไม่สามารถกลับคืนสู่สังคมได้

หลักการหลีกเลี่ยงผลเสียจากการบังคับโทษ คือมาตรการในการลงโทษจะต้องหลีกเลี่ยงผลเสียจากการจำคุก เช่น ไม่ให้เกิดวัฒนธรรมคุกโดยไม่จำเป็นทำให้ละลายพฤติกรรมของผู้ต้องโทษกลายเป็นคนคุก การตัดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารภายนอกคุก การลงโทษด้วยวิธีทารุณโหดร้ายทำร้ายร่างกายภายในเรือนจำ หรือการทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกว่าคุณค่าของคุณค่าคนทั่วไป เช่นการใช้สรรพนามต่างๆในการเรียกผู้ต้องขัง เป็นต้น

หลักการหลีกเลี่ยงให้ผู้กระทำความผิดเล็กน้อยเปลี่ยนแปลงเป็นอาชญากรอาชีพ คือผู้กระทำความผิดครั้งแรกหรือกระทำความผิดเล็กน้อยๆนั้น หากว่ามาอยู่ปะปนกับอาชญากรอาชีพ ซึ่งมีอิทธิพลที่สามารถครอบงำบุคคลอื่นได้ง่าย เพราะคนเรามักซึมซับพฤติกรรมในด้านเลวได้ง่ายและรวดเร็วกว่าด้านดี ทำให้ผู้กระทำความผิดครั้งแรกหรือกระทำความผิดเล็กน้อย ซึ่งพอที่จะแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมกลับตัวได้ หหมดโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขพฤติกรรม โดยอาจใช้วิธีการดังนี้

การเปลี่ยนโทษจำคุกเป็นโทษอื่น เช่น การรอกการลงโทษหรือการรอกการกำหนดโทษ เพื่อหลีกเลี่ยงการจำคุกระยะสั้นที่ไม่สามารถแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดได้

การปล่อยตัวผู้ต้องขังก่อนครบกำหนดโทษจำคุก หากเห็นว่าการอยู่ในคุกต่อไปนั้นมีแต่จะทำให้การปรับปรุงตัวของผู้ต้องขังแย่ลง และการปล่อยตัวผู้ผู้นั้นออกมาจะไม่เป็นอันตรายต่อสังคม

การแยกประเภทนักโทษ เช่น แยกนักโทษโดยพิจารณาจากอายุ แยกผู้ที่กระทำความผิดครั้งแรกออกจากพวกที่กระทำความผิดมาหลายครั้ง เป็นต้น

การบังคับโทษที่ติดันนั้นจะต้องมุ่งยกระดับสามัญสำนึกและพฤติกรรมที่บกพร่องของผู้กระทำความผิดให้กลับมาเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป จากความเชื่อที่ว่ามนุษย์นั้นสามารถเรียนรู้เปลี่ยนแปลงแก้ไขพฤติกรรมนิสัยของตนเองได้ เพื่อให้เกิดผลสุดท้ายคือหลังจากผู้ต้องขังพ้นโทษไปแล้วจะไม่หวนกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก

2.) เพื่อเป็นการคุ้มครองสังคม¹⁹

การบังคับโทษมุ่งที่จะคุ้มครองสังคม เป็นภารกิจหลักของกฎหมายอาญา เมื่อกระบวนการยุติธรรมบรรลุผลปรากฏชัดแล้วว่าบุคคลใดเป็นผู้กระทำความผิดและศาลได้มีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุกแล้ว ส่วนของราชทัณฑ์ซึ่งทำหน้าที่ในการบังคับโทษจำคุกก็จะเข้ามารับผิดชอบในการจำกัดเสรีภาพของนักโทษผู้นั้นในรูปแบบต่างๆ ตามระยะเวลาที่สมควรขึ้นอยู่กับนักโทษแต่ละราย เมื่อบำบัดรักษาแก้ไขฟื้นฟูนักโทษให้กลับมาเช่นเดียวกับคนปกติทั่วไปในสังคมแล้ว จึงปล่อยบุคคลนั้นกลับเข้าสู่สังคม วัตถุประสงค์การบังคับโทษจำคุกนี้จึงเป็นการคุ้มครองสังคมอย่างแท้จริง หากว่าสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง หากภารกิจของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือการกั้นกรองเอาคนที่กระทำความผิดกฎหมายเข้ารับโทษ ภารกิจของกฎหมายบังคับโทษก็คือการแก้ไขพฤติกรรมชั่วของคนที่ได้กระทำความผิดกฎหมายให้เป็นคนดีของสังคม

จากแนวคิดในเรื่องวัตถุประสงค์ของการลงโทษทางอาญา ซึ่งมีจุดประสงค์หลายประการ ได้แก่ การลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน การลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้งผู้กระทำความผิด การลงโทษเพื่อตัดโอกาสในการกระทำความผิด และการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก ที่มีเพื่อให้เมื่อผู้กระทำความผิดพ้นโทษออกมาแล้วกลับตัวเป็นคนดี ใช้ชีวิตในอนาคตโดยไม่กระทำความผิดอีก รวมทั้งคุ้มครองสังคมในระยะเวลาที่ผู้กระทำความผิดเข้าไปรับโทษในเรือนจำ ซึ่งจากทฤษฎีในเรื่องวัตถุประสงค์ของการลงโทษนี้ทำให้เราทราบว่า การลงโทษทางอาญานั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่ออะไร ทำให้เป็นแนวทางในการพัฒนากฎหมายที่จะใช้กับผู้ต้องขังพิการ ซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญาที่ต้องได้รับโทษจำคุก เพื่อให้โทษจำคุกที่ลงแก่ผู้ต้องขังพิการสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุกทั้งต่อสังคมและต่อตัวผู้กระทำความผิดเองมากที่สุด

2.3 มาตรฐานสากลของสิทธิผู้ต้องขัง

ในปัจจุบันสิทธิของผู้ต้องขังถือเป็นหนึ่งในสิทธิที่ทั่วโลกให้ความสำคัญ เนื่องจากแนวคิดทางด้านสิทธิมนุษยชนได้วิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบันที่ผู้ต้องขังแม้ว่าจะถูกจำกัดอิสรภาพแต่ก็

¹⁹ Joan Petersilia. (2003). *When the prisoners come home*. New York: Oxford.

ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกับผู้อื่น การพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับผู้ต้องขังจึงต้องศึกษาแนวคิดด้านสิทธิผู้ต้องขัง และมาตรฐานสากลเกี่ยวกับผู้ต้องขังด้วยเช่นกัน

2.3.1 สิทธิมนุษยชนกับสิทธิของผู้ต้องขัง²⁰

สิทธิมนุษยชนเป็นคำที่เรื่อนำมาใช้ปรากฏอยู่ในปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ซึ่งเรื่องสิทธิมนุษยชนนี้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ได้มีการพัฒนาไปตามยุคสมัยและมีการรับรองสิทธิของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ เช่น สิทธิของผู้อพยพ สิทธิเด็ก สิทธิสตรี รวมไปถึงสิทธิของผู้ต้องขัง เนื่องมาจากกลุ่มบุคคลดังกล่าวนี้ยังไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมในหลายๆพื้นที่ทั่วโลกตามมาตรฐานสากลที่บุคคลทั่วไปควรจะได้รับ

สิทธิของผู้ต้องขังนั้นมาจากการแสวงหาหลักเกณฑ์พื้นฐานของความเป็นปัจเจกชน เนื่องจากในสมัยก่อนสาธารณชนมิได้ให้ความสนใจในชีวิตความเป็นอยู่และสิทธิที่ขั้นพื้นฐานต่างๆ ที่ผู้ต้องขังควรได้รับเท่าใดนัก สาเหตุเพราะผู้ต้องขังนั้นเป็นผู้ที่กระทำความผิดมาก่อนจึงถูกลงโทษ จึงถูกมองว่าเป็นผู้ที่บกพร่องในศีลธรรมอย่างร้ายแรงไม่สมควรได้รับความช่วยเหลือ ต่อมาสิทธิของปัจเจกชนได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น ในฐานะที่เป็นเครื่องป้องกันที่ประชาชนมีต่อการใช้อำนาจของรัฐ

การที่ผู้ต้องขังถูกแยกตัวออกไปจากสังคมปกติ เพราะการลงโทษจำคุกเป็นการจำกัดซึ่งเสรีภาพในการเคลื่อนไหว เสรีภาพในการติดต่อกับสังคมภายนอก ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ว่ามีความชอบธรรมถูกต้องตามที่ควรจะเป็นหรือไม่ สิ่งเหล่านี้ได้นำไปสู่การเรียกร้องสิทธิของผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน และเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายอันพึงมีแก่พวกเขาด้วย

ที่มาของสิทธิของผู้ต้องขัง มาจากแนวคิดที่ว่าแม้ว่าผู้ต้องขังนั้นเป็นผู้ที่ถูกลงโทษให้ต้องสูญเสียสิทธิบางอย่างไป แต่สิทธิอื่นๆอันเป็นสิทธิที่เขาพึงมีนั้นก็มิได้หายไปด้วย มิได้หมายความว่าคนที่ถูกลงโทษให้เป็นผู้ต้องขังแล้วจะหมดสิ้นความเป็นมนุษย์ไปสิ้นเชิงแต่อย่างใด

สิทธิของผู้ต้องขังนั้นเป็นหนึ่งในสิทธิมนุษยชนที่มีความสำคัญ ปรากฏอยู่ในปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และต่อมาได้มีการบัญญัติสิทธิของผู้ต้องขังไว้ในกติกาสากลระหว่างประเทศหลายฉบับ เช่น กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Standard Minimum Rules for Treatment of Prisoners 1955) เป็นต้น

²⁰ ธานี วรภัทร์. (2553). *หลักกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 46.

2.3.2 ข้อกำหนดขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 2015) (ข้อกำหนดแมนเดลา - Mandela Rules)²¹

หลังจากที่ได้มีการกำหนดข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมาตั้งแต่ พ.ศ.2498 ซึ่งเป็นระยะเวลากว่าครึ่งศตวรรษ รัฐสมาชิกของสหประชาชาติได้ตระหนักว่าข้อกำหนดเดิม Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 1955 (SMR) นั้นมีความล้าสมัยและไม่สะท้อนถึงพัฒนาการที่สำคัญด้านสิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีขึ้นนับตั้งแต่การรับรองเมื่อ 60 ปีก่อน

จึงได้มีการปรับปรุงของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ปี 1955 (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners - SMR) ใน 8 หัวข้อสำคัญ โดยข้อกำหนดแมนเดลาที่ได้รับการลงมติเห็นชอบอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์จากสมัชชาแห่งสหประชาชาติในเดือนธันวาคม พ.ศ.2558 ข้อกำหนดนี้วางมาตรฐานขั้นต่ำในการบริหารจัดการเรือนจำที่ดี รวมทั้งประกันว่าสิทธิของผู้ต้องขังต้องได้รับความเคารพเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงมาตรฐานด้านการราชทัณฑ์และสิทธิมนุษยชน

เนื่องจากการเจรจาเกี่ยวกับเนื้อหาที่ปรับปรุงได้เสร็จสิ้นลงในการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญนานาชาติ ณ เมืองเคปทาวน์ ประเทศแอฟริกาใต้ ที่ประชุมจึงตกลงที่จะเรียกข้อกำหนดนี้ว่า “ข้อกำหนดแมนเดลา” เพื่อเป็นเกียรติแก่ประธานาธิบดีแอฟริกาใต้ผู้ล่วงลับผู้ใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำถึง 27 ปีและรณรงค์เพื่อสิทธิของผู้ต้องขัง

ข้อกำหนดแมนเดลา มีจำนวนทั้งหมด 122 ข้อ ได้ครอบคลุมการบริหารจัดการเรือนจำในทุกด้านและวางมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทั้งผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาคดีและผู้ต้องขังคดีเสร็จเด็ดขาด โดยได้กำหนดหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับเรือนจำไว้ดังนี้

- 1.) ผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพต่อศักดิ์ศรีอันมีติดตัวมาแต่กำเนิด และคุณค่าของความเป็นมนุษย์
- 2.) ห้ามมีการทรมานหรือการปฏิบัติอื่น ๆ ที่ทารุณโหดร้าย
- 3.) การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังต้องคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของผู้ต้องขังนั้น โดยไม่เลือกปฏิบัติ
- 4.) วัตถุประสงค์ของเรือนจำคือ การคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัยและลดการกระทำผิดซ้ำ

²¹ Penal Reform International. (2559). *คู่มือฉบับย่อสำหรับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังฉบับปรับปรุง (ข้อกำหนดแมนเดลา)* แปลโดยสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย.

5.) สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่ ผู้ให้บริการด้านต่าง ๆ ในเรือนจำและผู้เข้าเยี่ยม จะต้องได้รับความปลอดภัยตลอดเวลา

นอกจากนั้นในข้อกำหนดแมนเดลา ยังได้มีการวางหลักการสำหรับการดูแลผู้ต้องขังและการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมของผู้ต้องขังในเรื่องรูปแบบต่างๆ รวมทั้งเกี่ยวกับผู้ต้องขังพิการอีกด้วยดังต่อไปนี้

เรื่องความต้องการเฉพาะด้าน ได้กำหนดว่าเรือนจำต้องมีการดำเนินการเพื่อรองรับผู้ต้องขังที่มีความพิการทางกาย จิตใจ หรืออื่น ๆ ให้สามารถเข้าถึงบริการหรือโครงการของเรือนจำได้โดยเท่าเทียมกันมาตรการเพื่อตอบสนองความต้องการเฉพาะด้านเหล่านี้จะต้องไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติ²²

เรื่องสุขลักษณะ ได้กำหนดว่าเรือนจำทุกแห่งต้องมีห้องน้ำที่สะอาด เพื่อสุขลักษณะที่ดีและรักษาศักดิ์ศรีของผู้ต้องขัง โดยมีน้ำและอุปกรณ์เครื่องใช้สำหรับห้องน้ำ (รวมถึงฝ้านามัยสำหรับผู้ต้องขังหญิง) อีกทั้งต้องจัดให้มีเสื้อผ้าและเครื่องหลับนอนที่เพียงพอ²³

เรื่องโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู/การขัดเกลาทางสังคม ได้กำหนดว่าเรือนจำควรจัดให้มีบริการการศึกษา การฝึกอาชีพ และการทำงานที่จะช่วยในการบำบัดฟื้นฟู/การขัดเกลาทางสังคม และการกลับคืนสู่สังคม เพื่อจะบรรลุจุดประสงค์ของการคุมขัง นั่นคือการรักษาความปลอดภัยให้แก่สังคมและลดการกระทำผิดซ้ำ เรือนจำจึงควรจัดหลักสูตรการฝึกอาชีพให้เหมาะสมกับความชำนาญและอุปนิสัยของผู้ต้องขังแต่ละคน และพึงตระหนักเสมอว่าเจ้าหน้าที่เรือนจำมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการบำบัดฟื้นฟูของผู้ต้องขัง²⁴

เรื่องการทำงาน ได้กำหนดว่าผู้ต้องขังต้องไม่ถูกบังคับให้อยู่ในสภาพที่เป็นผู้รับใช้ ทาส หรือให้ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคลของเจ้าหน้าที่เรือนจำ งานที่จัดให้ควรเป็นงานที่มีประโยชน์ต่อการหาเลี้ยงชีพของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษหรือได้รับค่าตอบแทนและทำในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและถูกกฎหมาย ผู้ต้องขังต้องไม่ถูกมอบหมายให้ทำหน้าที่เกี่ยวกับการลงโทษทางวินัย²⁵

เรื่องกิจกรรมที่มีประโยชน์ ได้กำหนดว่าการอนุญาตให้ผู้ต้องขังเข้าร่วมกิจกรรมที่มีประโยชน์จะช่วยในการบริหารจัดการเรือนจำ และมีผลดีต่อสุขภาพจิตและการบำบัดฟื้นฟูของ

²² ข้อกำหนดแมนเดลา. ข้อ 2 และ 5.

²³ ข้อกำหนดแมนเดลา. ข้อ 15, 16, 18-21.

²⁴ ข้อกำหนดแมนเดลา. ข้อที่ 4, 88, 89, 91-94, 96-108.

²⁵ ข้อกำหนดแมนเดลา. ข้อที่ 40, 96-103.

ผู้ต้องขัง ดังนั้นผู้ต้องขังควรมีโอกาสเล่นกีฬาและออกกำลังกายกลางแจ้งอย่างน้อยหนึ่งชั่วโมงต่อวัน เรือนจำต้องจัดให้มีห้องสมุด และอนุญาตให้ผู้ต้องขังได้ปฏิบัติตามวิถีแห่งศาสนาที่ตนนับถือ²⁶

เรื่องการศึกษา ได้กำหนดว่าเนื่องจากการศึกษาเป็นส่วนสำคัญในการช่วยลดการกระทำผิดซ้ำ ผู้ต้องขังจึงควรได้รับโอกาสให้ได้เรียนอย่างทั่วถึง ระบบการศึกษาในเรือนจำควรมีมาตรฐานเดียวกับระบบการศึกษาภายนอกเรือนจำและผู้ต้องขังที่ไม่รู้หนังสือหรือผู้ต้องขังที่ยังอยู่ในวัยเรียน จะต้องได้รับการศึกษา²⁷

เรื่องการเข้าถึงการดูแลสุขภาพ ได้กำหนดว่ารัฐมีหน้าที่ดูแลผู้ถูกรีดรอนเสรีภาพ ดังนั้นผู้ต้องขังต้องมีสิทธิได้รับการดูแลสุขภาพที่มีมาตรฐานเดียวกับที่รัฐจัดให้กับประชาชนทั่วไปและตามแนวปฏิบัติที่ดี การจัดการการดูแลสุขภาพภายในเรือนจำควรทำร่วมกับหน่วยงานบริการด้านสุขภาพในชุมชนเพื่อความต่อเนื่องในการดูแลสุขภาพ ข้อกำหนดยังอธิบายถึงรายละเอียดของบริการดูแลสุขภาพต่าง ๆ ภายในเรือนจำ ซึ่งต้องครอบคลุมถึงการดูแลรักษาบุตรของผู้ต้องขังที่อาศัยอยู่ในเรือนจำอีกด้วย²⁸

2.3.3 ข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำและมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-Custodial Measures for Women Offenders)

ข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำและมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-Custodial Measures for Women Offenders) หรือ ข้อกำหนดกรุงเทพ (Bangkok Rules) เกิดขึ้นภายหลังที่องค์การสหประชาชาติโดยที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยที่ 65 ได้ลงความเห็นเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2553 ให้เป็นมาตรฐานในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง ที่ยอมรับกันในระดับสากล เพื่อให้ประเทศต่างๆ ได้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงและผู้กระทำผิดหญิง โดยคำนึงถึงความแตกต่างทางด้านเพศภาวะของผู้หญิงในเรือนจำและเด็กติดผู้ต้องขัง ภายหลังจากการรับรองข้อกำหนดกรุงเทพ นานาประเทศรวมถึงประเทศไทย องค์การ

²⁶ ข้อกำหนดแมนเดลา. ข้อที่ 4, 23, 64-66, 105.

²⁷ ข้อกำหนดแมนเดลา. ข้อที่ 104.

²⁸ ข้อกำหนดแมนเดลา. ข้อที่ 24-29, 31.

ระหว่างประเทศ หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมได้ริเริ่มส่งเสริมให้มีการนำเอาข้อกำหนดกรุงเทพไปปรับใช้²⁹ มีสาระสำคัญ 2 ประการ³⁰ คือ

1.) ทำอย่างไรจึงจะส่งผู้ต้องขังหญิงที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดซึ่งมิได้มีลักษณะของอาชญากรไปสู่เรือนจำหรือทัณฑสถานให้น้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น

2.) เมื่อผู้ต้องโทษหญิงดังกล่าวต้องใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำหรือทัณฑสถานแล้ว ทำอย่างไรชีวิตของผู้ต้องโทษหญิงคนนั้นจะไม่เปลี่ยนแปลงหรือแตกต่างไปจากสภาพที่ใช้ชีวิตอยู่ภายนอกเรือนจำหรือทัณฑสถาน นอกเหนือจากอิสรภาพที่ต้องถูกจำกัดลงในระหว่างนั้น

จากแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนและข้อกำหนดสหประชาชาติทั้ง 2 เรื่อง แสดงให้เห็นว่าการที่ผู้กระทำความผิดถูกลงโทษให้จำคุกอันเป็นการตัดเสรีภาพซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งของปัจเจกชน แต่มิได้หมายความว่าสิทธิประการอื่นของผู้ต้องขังนั้นจะถูกลดทอนไปด้วย การบัญญัติในกฎหมายถึงสิทธิขั้นพื้นฐานประการอื่นของผู้ต้องขังจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุก และเคารพต่อคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง จึงสามารถนำแนวคิดดังกล่าวนี้มาเป็นฐานในการวิเคราะห์ความเหมาะสมของกฎหมายสำหรับคนพิการในประเทศไทยว่าสอดคล้องหรือขัดต่อหลักการสากลมากน้อยเพียงใด และควรปรับปรุงแก้ไขไปในแนวทางใด เพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลของสิทธิผู้ต้องขังในปัจจุบัน

2.4 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับคนพิการ

คนพิการนั้นในอดีตต้องยอมรับว่าสังคมมักมองว่าเป็นภาระ เพราะไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ คนพิการส่วนใหญ่จึงถูกปล่อยปละละเลย ถูกปิดบังโอกาสต่างๆ ไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีอาชีพ ไม่ได้รับการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานดังเช่นบุคคลทั่วไป แต่ในปัจจุบันสังคมทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศได้มีแนวคิดที่พัฒนาให้ความสำคัญกับคนพิการมากขึ้นด้วยมุมมองที่เห็นว่าคนพิการก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม หากว่าบุคคลเหล่านี้ได้รับโอกาสดังเช่นบุคคลทั่วไป ก็จะสามารถดูแลตัวเองได้และช่วยพัฒนาประเทศได้ตามศักยภาพของตน ดังเช่นบุคคลทั่วไป³¹ ความสำคัญของ

²⁹ สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย. (ม.ป.ป.). *About Bangkok Rules ข้อกำหนดกรุงเทพ* (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://www.tijbangkokrules.org/th/about-bangkok-rules> [2563, มกราคม 02].

³⁰ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล และปกป้อง ศรีสนิท. (2558). *โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาเพื่อพัฒนาแนวทางการลงโทษ : หลักการลงโทษที่ได้สัดส่วน กรณีคดีอาชญากรรมให้โทษ*. สำนักกิจการในพระตำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภาสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม.

³¹ กัตัญญ หอสูติสิมา และคณะ. (2556). *การปรับสภาพบ้านเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนพิการ*. นนทบุรี: ต้นเงินการพิมพ์. หน้า 7.

คนพิการที่รัฐต้องให้ความคุ้มครองจึงแปรผันจากแนวคิดแบบความเวทนาปราณี (compassion) มาเป็นความสำคัญตามแนวคิดแบบสิทธิ (right)³²

2.4.1 ความหมายของคนพิการ

หากจะกล่าวถึงคนพิการ ในสังคมทั่วไปนั้นมักจะมองว่าคนพิการก็คือบุคคลซึ่งสูญเสียอวัยวะของร่างกายส่วนหนึ่งส่วนใดทำให้ไม่สามารถใช้ชีวิตตั้งคนปกติได้ เช่น คนตาบอด หูหนวก ขาขาด หรือคนที่พิการทางสมองทำให้ไม่เหมือนคนปกติทั่วไป เป็นต้น แต่แท้จริงแล้วนั้นความหมายของคำว่าพิการและคนพิการนั้น มีความหมายกว้างขวางในหลายรูปแบบทั้งความหมายในกฎหมายและด้านอื่นๆ ดังต่อไปนี้

ความหมายตามพจนานุกรม

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554³³ ให้ความหมายที่เกี่ยวกับความพิการไว้ดังนี้

“คนพิการ” หมายความว่า คนที่มีความผิดปกติหรือบกพร่องทางร่างกาย ทางสติปัญญา หรือทางจิตใจ.

“พิการ” หมายความว่า เสียอวัยวะมีแขนขาเป็นต้น, เสียไปจากสภาพเดิม, เช่น แขนพิการ ตาพิการ, บางที่ใช้เข้ากับคำ พิกัด เป็น พิกัดพิการ.

“ทุพพลภาพ” หมายความว่า หย่อนกำลังความสามารถที่จะประกอบการทำงานตามปกติได้.

องค์การสหประชาชาติ (United Nation, UN)

ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของคนพิการ Declaration on the Rights of Disabled Persons ให้คำนิยามของคำว่า “คนพิการ” (disabled persons) ไว้ว่า บุคคลซึ่งไม่สามารถสร้างหลักประกันให้แก่ตนเองได้ ไม่ว่าจะทั้งหมดหรือบางส่วนทั้งในด้านสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในฐานะปัจเจกบุคคล หรือในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เนื่องจากความสามารถทางร่างกายและจิตใจที่ไม่สมบูรณ์ ไม่ว่าจะมาเป็นมาแต่กำเนิดหรือไม่ก็ตาม³⁴

และตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการสากล Convention on the Rights of the Persons with Disabilities (CRPD) ให้คำนิยามของคำว่า “คนพิการ” (Persons with disabilities) ไว้ว่า หมายความว่า ความรวมถึงบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา หรือทางประสาทสัมผัสใน

³² อานนท์ มาเม้า. (2553). *การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อ “คนไม่พิการ”* (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=1800> [2563, มกราคม 06].

³³ ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2554* (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.royin.go.th/dictionary/> [2563, มกราคม 06].

³⁴ องค์การสหประชาชาติ. (1975). ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของคนพิการ ข้อ 1.

ระยะยาว ซึ่งเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับอุปสรรคนานัปการ จะกีดขวางการมีส่วนร่วมในสังคมอย่างเต็มที่ และมีประสิทธิผลบนพื้นฐานที่เท่าเทียมกับบุคคลอื่น³⁵

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, WHO)

ให้คำนิยามของคำว่า “ความพิการ” (disability) ไว้ว่า เป็นข้อจำกัดหรือการขาดซึ่งความสามารถในการปฏิบัติกิจกรรมใดๆ เนื่องจากความบกพร่องอย่างใดอย่างหนึ่ง

และความพิการเป็นคำศัพท์ที่ครอบคลุมความบกพร่อง ข้อจำกัดในการทำกิจกรรมและข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมทางสังคม ความบกพร่องเกิดจากปัญหาในการทำงานของร่างกายหรือโครงสร้างร่างกาย ข้อจำกัดในการทำกิจกรรมเป็นปัญหาที่บุคคลดังกล่าวจะต้องพบเมื่อจะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในขณะที่ข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมทางสังคมเป็นปัญหาที่บุคคลจะต้องเจอในการดำเนินชีวิต ความพิการไม่ใช่แค่ปัญหาสุขภาพเท่านั้น แต่เป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนสะท้อนให้เห็นถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคุณสมบัติของร่างกายและคุณลักษณะของสังคมที่เขาหรือเธออาศัยอยู่³⁶

องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization, ILO)

ให้คำนิยามของคำว่า “คนพิการ” (disabled persons) หมายถึง บุคคลที่มีหาทางในการสร้างความมั่นคง หรือการแสวงหาความก้าวหน้าในอาชีพการงานที่เหมาะสมของตนลดลงอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจที่ปรากฏอย่างชัดเจน³⁷

พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534

ให้คำนิยามของคนพิการไว้ในมาตรา 4 บัญญัติว่า คนพิการ หมายความว่า คนที่มีความผิดปกติหรือบกพร่องทางร่างกาย ทางสติปัญญา หรือทางจิตใจ ตามประเภทและหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎกระทรวง³⁸

ส่วนประเภทที่กำหนดในกฎกระทรวงนั้นจะอธิบายในหัวข้อประเภทของคนพิการ

พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550

ให้คำนิยามของคนพิการไว้ในมาตรา 4 บัญญัติว่า คนพิการ หมายความว่า บุคคลซึ่งมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคม เนื่องจากมีความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว การสื่อสาร จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม สติปัญญา

³⁵ องค์การสหประชาชาติ. (2007). อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการสากล ข้อ 1.

³⁶ องค์การอนามัยโลก. (ม.ป.ป.). *หัวข้อสุขภาพ ความพิการ* (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://www.who.int/topics/disabilities/en/> [2563, มกราคม 06].

³⁷ International Labour Organization. (1983). *Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Convention, 1983 Article 1.*

³⁸ พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534. มาตรา 4.

การเรียนรู้ หรือความบกพร่องอื่นใด ประกอบกับมีอุปสรรคในด้านต่าง ๆ และมีความจำเป็นเป็นพิเศษที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือด้านหนึ่งด้านใดเพื่อให้สามารถปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมได้อย่างบุคคลทั่วไป ทั้งนี้ ตามประเภทและหลักเกณฑ์ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ประกาศกำหนด

2.4.2 ประเภทของคนพิการ

เมื่อทราบความหมายของคนพิการจากการให้คำนิยามทั้งต่างประเทศและตามกฎหมายภายในแล้ว ต่อมาจึงควรทราบว่าคนพิการนั้นสามารถแบ่งแยกประเภทได้อย่างไรบ้าง โดยการแบ่งประเภทของคนพิการนั้นมีอยู่หลายแบบด้วยกันดังนี้

ประกาศกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง ประเภทและหลักเกณฑ์ความพิการ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2555

แบ่งหลักเกณฑ์ความพิการออกเป็น 7 ประเภท³⁹ ได้แก่

(1) ความพิการทางการเห็น

ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ ตาบอดและตาเห็นเลือนราง

ตาบอด หมายถึง การที่บุคคลมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการมีความบกพร่องในการเห็น เมื่อตรวจวัดการเห็นของสายตาสายที่ดีกว่าเมื่อใช้แว่นสายตาธรรมดาแล้ว อยู่ในระดับต่ำกว่า 3 ส่วน 60 เมตร (3/60) หรือ 20 ส่วน 400 ฟุต (20/400) ลงมาจนกระทั่งมองไม่เห็นแม้แต่แสงสว่าง หรือมีลานสายตาแคบกว่า 10 องศา

ตาเห็นเลือนราง หมายถึง การที่บุคคลมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการมีความบกพร่องในการเห็นเมื่อตรวจวัดการเห็นของสายตาสายที่ดีกว่า เมื่อใช้แว่นสายตาธรรมดาแล้ว อยู่ในระดับตั้งแต่ 3 ส่วน 60 เมตร (3/60) หรือ 20 ส่วน 400 ฟุต (20/400) ไปจนถึงต่ำกว่า 6 ส่วน 18 เมตร (6/18) หรือ 20 ส่วน 70 ฟุต (20/70) หรือมีลานสายตาแคบกว่า 30 องศา⁴⁰

(2) ความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย

ซึ่งแบ่งออกได้เป็น หูหนวก หูตึง และพิการทางการสื่อความหมาย

³⁹ ประกาศกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง ประเภทและหลักเกณฑ์ความพิการ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2555. ข้อ 3.

⁴⁰ ประกาศกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง ประเภทและหลักเกณฑ์ความพิการ. ข้อ 4 หลักเกณฑ์กำหนดความพิการทางการเห็น.

หูหนวก หมายถึง การที่บุคคลมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการมีความบกพร่องในการได้ยินจนไม่สามารถรับข้อมูลผ่านทาง การได้ยิน เมื่อตรวจการได้ยิน โดยใช้คลื่นความถี่ที่ 500 เฮิรตซ์ 1,000 เฮิรตซ์ และ 2,000 เฮิรตซ์ ในหูข้างที่ได้ยินดีกว่าจะสูญเสียการได้ยินที่ความดังของเสียง 90 เดซิเบลขึ้นไป

หูตึง หมายถึง การที่บุคคลมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการมีความบกพร่องในการได้ยิน เมื่อตรวจวัดการได้ยิน โดยใช้คลื่นความถี่ที่ 500 เฮิรตซ์ 1,000 เฮิรตซ์ และ 2,000 เฮิรตซ์ ในหูข้างที่ได้ยินดีกว่าจะสูญเสียการได้ยินที่ความดังของเสียงน้อยกว่า 90 เดซิเบลลงมาจนถึง 40 เดซิเบล

ความพิการทางการสื่อความหมาย หมายถึง การที่บุคคลมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการมีความบกพร่องทางการสื่อความหมาย เช่น พูดไม่ได้ พูดหรือฟังแล้วผู้อื่นไม่เข้าใจ เป็นต้น⁴¹

(3) ความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย

ความพิการทางการเคลื่อนไหว หมายถึง การที่บุคคลมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการมีความบกพร่องหรือการสูญเสียความสามารถของอวัยวะในการเคลื่อนไหว ได้แก่ มือ เท้า แขน ขา อาจมาจากสาเหตุอัมพาต แขน ขา อ่อนแรง แขน ขาขาด หรือภาวะเจ็บป่วยเรื้อรังจนมีผลกระทบต่อการทำงานมือ เท้า แขน ขา

ความพิการทางร่างกาย หมายถึง การที่บุคคลมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการมีความบกพร่องหรือความผิดปกติของศีรษะ ใบหน้า ลำตัว และภาพลักษณ์ภายนอกของร่างกายที่เห็นได้อย่างชัดเจน⁴²

(4) ความพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรม

⁴¹ ประกาศกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง ประเภทและหลักเกณฑ์ความพิการ. ข้อ 5 หลักเกณฑ์กำหนดความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย.

⁴² ประกาศกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง ประเภทและหลักเกณฑ์ความพิการ. ข้อ 6 หลักเกณฑ์กำหนดความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย.

การที่บุคคลมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมซึ่งเป็นผลมาจากความบกพร่องหรือความผิดปกติทางจิตใจหรือสมองในส่วนของการรับรู้อารมณ์หรือความคิด⁴³

(5) ความพิการทางสติปัญญา

การที่บุคคลมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการมีพัฒนาการช้ากว่าปกติ หรือมีระดับเชาวน์ปัญญาต่ำกว่าบุคคลทั่วไป โดยความผิดปกตินั้นแสดงก่อนอายุ 18 ปี⁴⁴

(6) ความพิการทางการเรียนรู้

การที่บุคคลมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวัน หรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม โดยเฉพาะด้านการเรียนรู้ ซึ่งเป็นผลมาจากความบกพร่องทางสมอง ทำให้เกิดความบกพร่องในด้านการอ่านการเขียน การคิดคำนวณ หรือกระบวนการเรียนรู้พื้นฐานอื่นในระดับความสามารถที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานตามช่วงอายุและระดับสติปัญญา⁴⁵

(7) ความพิการทางออทิสติก

การที่บุคคลมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากความบกพร่องทางพัฒนาการด้านสังคม ภาษา และการสื่อความหมาย พฤติกรรมและอารมณ์ โดยมีสาเหตุมาจากความผิดปกติของสมองและความผิดปกติที่แสดงก่อนอายุสองปีครึ่ง ทั้งนี้ ให้อ้างอิงถึงการวินิจฉัยกลุ่มออทิสติกสเปกตรัมอื่น ๆ เช่น แอสเพอเจอร์ (Asperger)⁴⁶

⁴³ ประกาศกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง ประเภทและหลักเกณฑ์ความพิการ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2555. ข้อ 7 หลักเกณฑ์กำหนดความพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรม.

⁴⁴ ประกาศกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง ประเภทและหลักเกณฑ์ความพิการ. ข้อ 8 หลักเกณฑ์กำหนดความพิการทางสติปัญญา.

⁴⁵ ประกาศกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง ประเภทและหลักเกณฑ์ความพิการ. ข้อ 9 หลักเกณฑ์กำหนดความพิการทางการเรียนรู้.

⁴⁶ ประกาศกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง ประเภทและหลักเกณฑ์ความพิการ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2555. ข้อ 9/1 หลักเกณฑ์กำหนดความพิการทางออทิสติก.

การพิจารณาความผิดปกติหรือความบกพร่องโดยการตรวจร่างกายของแพทย์เพื่อจำแนก ระดับความผิดปกติ⁴⁷

แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่

ระดับที่ 1 ความผิดปกติหรือความบกพร่องทางร่างกายที่ปรากฏให้เห็นชัดเจน แต่ยังสามารถประกอบกิจวัตรหลักในชีวิตประจำวันได้

ระดับที่ 2 ความผิดปกติหรือความบกพร่องในการเคลื่อนไหว ลำตัว มือ แขน หรือขา แต่ยังสามารถประกอบกิจวัตรหลักในชีวิตประจำวันได้

ระดับที่ 3 การสูญเสียความสามารถในการเคลื่อนไหว มือ แขน ลำตัว ซึ่งจำเป็นในการประกอบกิจวัตรหลักในชีวิตประจำวันน้อยกว่าครึ่งตัว หรือ 2 รยางค์ (แขนหรือขาน้อยกว่า 2 ข้าง)

ระดับที่ 4 การสูญเสียความสามารถในการเคลื่อนไหว มือ แขน ลำตัว ซึ่งจำเป็นในการประกอบกิจวัตรหลักในชีวิตประจำวันครึ่งตัว หรือ 2 รยางค์ (แขนหรือขาเพียง 2 ข้าง)

ระดับที่ 5 การสูญเสียความสามารถในการเคลื่อนไหว มือ แขน ลำตัว ซึ่งจำเป็นในการประกอบกิจวัตรหลักในชีวิตประจำวันมากกว่าครึ่งตัว หรือ 2 รยางค์ (แขนหรือขามากกว่า 2 ข้าง)

ประเภทผู้ต้องขังพิการ โดยกองพัฒนาพฤตินิสัย กรมราชทัณฑ์

สำหรับผู้ต้องขังพิการในประเทศไทย ได้มีการจัดเก็บสถิติโดยกองพัฒนาพฤตินิสัย ซึ่งเป็นหน่วยงานในกรมราชทัณฑ์ โดยกองพัฒนาพฤตินิสัยได้เก็บสถิติโดยแบ่งประเภทของผู้ต้องขังพิการ ออกเป็น 5 ประเภท⁴⁸ ดังนี้

- (1) พิการทางการมองเห็น
- (2) พิการทางการได้ยินหรือการสื่อความหมาย
- (3) พิการทางการเคลื่อนไหว
- (4) พิการทางจิตใจหรือพฤติกรรม
- (5) พิการทางสติปัญญา

จากแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับคนพิการ ในเรื่องความหมายและประเภทของคนพิการทำให้เราทราบถึงมุมมองของคนทั่วไปเกี่ยวกับคนพิการ การให้คำนิยามความหมายของคนพิการขององค์กรต่างประเทศในแต่ละด้าน และความหมายตามกฎหมายของไทย รวมถึงการแบ่งประเภทของคน

⁴⁷ สุกัญญา ศรีปรัชญานันต์. (2542). *คู่มือปฏิบัติงานด้านเวชกรรมฟื้นฟูสำหรับแพทย์เกี่ยวกับการป้องกันและฟื้นฟูสมรรถภาพบุคคลที่มีความพิการ : เล่มที่ 1 แนวทางปฏิบัติต่อบุคคลที่มีความผิดปกติ หรือความพิการ*. กรุงเทพฯ: ร.ส.พ.

⁴⁸ กองพัฒนาพฤตินิสัย. (2558). *สถิติเด็กติดผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ ผู้ต้องขังสูงอายุ ผู้ต้องขังพิการ และผู้ต้องขังไม่มีญาติเยี่ยมทั่วประเทศ*.

พิการในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเมื่อได้ทราบถึงเรื่องดังกล่าวแล้ว จึงสามารถเข้าใจถึงลักษณะ ประเภทของ ผู้ต้องขังพิการได้มากขึ้น และสามารถนำข้อความคิดพื้นฐานเหล่านี้มาเป็นบทในการวางหลักเกณฑ์ ในการพัฒนากฎหมายสำหรับผู้ต้องขังพิการได้อย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ

2.5 การคุ้มครองสิทธิคนพิการ

2.5.1 สิทธิมนุษยชน

ความหมายของสิทธิมนุษยชน ในทางวิชาการมักไม่มีการให้คำนิยามความหมายของสิทธิ มนุษยชน นอกจากมีการพยายามอธิบายคำปรารภของปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน ที่ว่า “โดยมีการยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิเท่าเทียมกันและ โอนมิได้ของบรรดาสมาชิก ทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษยชนเป็นหลักการพื้นฐานแห่งอิสรภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพ โลก” นั้น หมายถึง สิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิประจำตัวของมนุษย์ทุกคน เพราะมนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรี มีเกียรติศักดิ์ประจำตัว สิทธิมนุษยชนไม่สามารถโอนให้แก่กันได้ แต่นักปฏิบัติการสิทธิมนุษยชน ให้คำอธิบายว่า เราเรียกสิ่งจำเป็นสำหรับคนทุกคนที่ต้องได้รับในฐานะที่เป็นคน ซึ่งทำให้คนๆ นั้นมี ชีวิตอยู่รอดได้อย่างมีความเหมาะสมแก่ความเป็นคนและสามารถมีการพัฒนาตนเองได้ ว่า คือ สิทธิ มนุษยชน เมื่อนำคำอธิบายทั้ง 2 ประการมาประกอบกัน ก็สามารถเข้าใจได้ว่า สิทธิมนุษยชน คือ สิ่งจำเป็นสำหรับคนทุกคนที่ต้องได้รับในฐานะที่เป็นคน เพื่อทำให้คนๆ นั้น มีชีวิตอยู่รอดได้และมีการพัฒนา⁴⁹

สิทธิมนุษยชนนั้นไม่สามารถถูกพรากไปได้ แต่บางครั้งสิทธิมนุษยชนอาจถูกจำกัด เช่น ถ้า คุณทำผิดกฎหมาย หรือกระทำการที่อาจเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ ทั้งนี้ สิทธิมนุษยชน นั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณค่าความเป็นมนุษย์ เช่น ความมีศักดิ์ศรี ความยุติธรรม ความเท่าเทียม ความเคารพ และความเป็นอิสระ นอกจากนี้สิทธิมนุษยชนนั้น ไม่ได้เป็นเพียงแค่นามคิดที่เป็น นามธรรมเท่านั้น เพราะสิทธิมนุษยชนคือแนวคิดที่ได้รับการนิยาม และได้รับการคุ้มครองตาม กฎหมาย⁵⁰

หลักการของสิทธิมนุษยชน⁵¹

⁴⁹ ศราวดี ประทุมราช. (2550). *คู่มือสิทธิมนุษยชนสำหรับผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ*.

⁵⁰ แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศไทย. (2561). *สิทธิมนุษยชนคืออะไร?* (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://www.amnesty.or.th/latest/blog/62/> [2563, มกราคม 08].

⁵¹ กองส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม. *ชุดความรู้สิทธิมนุษยชน สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ สันติสัญญาหลักระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยภาคี*

จากปรัชญาสาขากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน ได้มีการนำเสนอหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชนไว้ด้วย หลักการนี้ถือเป็นสาระสำคัญที่ใช้อ้างอิงความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชน และใช้เป็นเครื่องมือชี้วัดว่าสังคมใดมีการเคารพและปฏิบัติตามหลักการสิทธิมนุษยชนหรือไม่ โดยหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชนมีดังต่อไปนี้

1.) เป็นสิทธิตามธรรมชาติ คิดว่ามนุษย์มาแต่เกิด (Natural Rights) หมายความว่า มนุษย์ทุกคน มีศักดิ์ศรีประจำตัว ตั้งแต่เกิดมาเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) นี้ ไม่มีใครมอบให้ เป็นสิ่งที่ธรรมชาติได้กำหนดขึ้นในมนุษย์ทุกคน

2.) สิทธิมนุษยชนเป็นสากลและไม่สามารถถ่ายโอนกันได้ (Universality & Inalienability) หมายความว่า สิทธิมนุษยชนนั้นเป็นของคนทุกคน ไม่มีพรมแดน คนทุกคนมีสิทธิมนุษยชนต่างๆ ดังที่กล่าวมานี้ เช่นเดียวกัน เพราะโดยหลักการแล้วถือว่า คนทุกคนย่อมถือว่าเป็นคน ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนในโลก ไม่ว่าจะเชื้อชาติ สัญชาติ เหล่ากำเนิดใดก็ตาม ย่อมมีสิทธิมนุษยชนประจำตัวทุกคนไป จึงเรียกได้ว่าสิทธิมนุษยชนเป็นของคนทุกคน ไม่ว่าคนๆ นั้น จะยากจนหรือร่ำรวย เป็นคนพิการ เป็นเด็ก เป็นผู้หญิง

ส่วนที่กล่าวว่าสิทธิมนุษยชนไม่สามารถถ่ายโอนให้แก่กันได้ หมายความว่า ในเมื่อสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิประจำตัวของมนุษย์ มนุษย์แต่ละคนย่อมไม่สามารถมอบอำนาจ หรือสิทธิมนุษยชนของตนให้แก่ผู้ใดได้ไม่มีการครอบครองสิทธิแทนกัน แตกต่างจากการครอบครองที่ดิน หรือทรัพย์สิน เพราะสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องที่ธรรมชาติกำหนดขึ้น เป็นหลักการที่ทุกคนต้องปฏิบัติ แต่หากจะถามว่าในเมื่อสิทธิมนุษยชนเป็นของคนทุกคนเช่นนี้แล้ว สามารถมีสิทธิมนุษยชนเฉพาะกลุ่มได้หรือไม่ ในทางสากลได้มีการจัดหมวดหมู่และกลุ่มของสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิของกลุ่มเฉพาะและสิทธิตามประเด็นปัญหา เช่น สิทธิสตรี สิทธิเด็ก สิทธิในกระบวนการยุติธรรม สิทธิผู้ติดเชื้อ HIV/เอดส์ สิทธิของผู้ลี้ภัย เป็นต้น

3.) สิทธิมนุษยชนไม่สามารถแยกเป็นส่วนๆ ว่าสิทธิใดมีความสำคัญกว่าอีกสิทธิหนึ่ง (Indivisibility) กล่าวคือ สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ไม่สามารถแบ่งแยกว่ามีความสำคัญกว่าสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม สิทธิทั้งสองประการนี้ต่างมีความสำคัญเท่าเทียมกัน ดังนั้นรัฐบาลใดจะมาอ้างว่าต้องพัฒนาประเทศให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ หรือต้องแก้ปัญหาปากท้องก่อน แล้วจึงค่อยให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง ย่อมขัดต่อหลักการนี้

4.) ความเสมอภาคและห้ามการเลือกปฏิบัติ (Equality and Non-Discrimination) การเลือกปฏิบัติเป็นปัญหา ที่เกิดขึ้นมานานในทุกสังคม และถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน เพราะเหตุว่าในฐานะที่เราเกิดมาเป็นคน ต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นคนจน คนรวย คนพิการ เด็ก หรือผู้สูงอายุ คนป่วยหรือมีสุขภาพดี

แต่สังคมไทยมีการเลือกปฏิบัติมาโดยตลอดตั้งแต่อดีตหรือแม้กระทั่งในปัจจุบัน จึงควรที่จะปลูกฝังความเท่าเทียมกันของคนทุกคนเพื่อให้เข้าใจว่าไม่ควรเลือกปฏิบัติ ซึ่งการจะทำความเข้าใจว่า เรื่องใดเป็นเรื่องการเลือกปฏิบัติหรือไม่ ควรจะเข้าใจเรื่องความเสมอภาคด้วย

ความเสมอภาค ไม่ใช่การได้รับเท่ากัน เช่น การที่นักเรียนทุกคนที่ทำผิดระเบียบจะต้อง ถูกเขียน 3 ที เท่า ๆ กัน อย่างนี้ไม่ถือว่าเป็นความเสมอภาค แต่ความเสมอภาคคือ การที่ทุกคนควรได้รับจากส่วนที่ควรได้ ในฐานะเป็นคน เช่น การแจกของผู้ประสบภัยน้ำท่วม ทุกคนจะได้รับของแจกชิ้นพื้นฐาน เช่น ได้รับข้าวสาร อาหารแห้ง ยาป้องกันเท้าเปื่อย แต่หากมีครอบครัวหนึ่ง มีคนป่วยที่ต้องการยาเป็นพิเศษ หรือบางครอบครัวมีเด็กอ่อน ต้องได้รับนมผงเพิ่มสำหรับเด็ก ทางราชการสามารถเพิ่มยา และนมผงให้แก่ครอบครัวเหล่านั้น นี่คือการเสมอภาคที่ได้รับเพราะทุกคนในครอบครัวได้รับแจกสิ่งจำเป็นเพื่อการยังชีพแล้ว

หลักความเสมอภาค คือต้องมีการเปรียบเทียบกับของ 2 สิ่ง หรือ 2 เรื่อง และดูว่าอะไรคือสาระสำคัญของเรื่องนั้น หากสาระสำคัญของประเด็นได้รับการพิจารณาแล้ว ถือว่ามีความเสมอภาคกัน เช่น การที่รัฐจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลไม่เท่ากัน คนที่มีรายได้มากก็เสียภาษีมาก คนที่มีรายได้น้อยก็เสียภาษีน้อย คนที่มีรายได้ไม่ถึงเกณฑ์ที่กำหนดก็ไม่ต้องเสียภาษี แต่การมีรายได้มากหรือน้อยเป็นสาระสำคัญของการเก็บภาษี ซึ่งเป็นธรรมสำหรับประชาชน

การเลือกปฏิบัติ นั้น เป็นเหตุให้เกิดความไม่เสมอภาค เช่น การรักษาพยาบาล หรือการเข้าถึงบริการสาธารณะของรัฐเป็นไปไม่ทั่วถึง และไม่เท่าเทียมกัน เพราะมีความแตกต่างของบุคคลในเรื่องเชื้อชาติ เช่น หากมีแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชา หรือพม่า มารักษา เจ้าหน้าที่มักไม่ยอมให้บริการที่ดี หรือไม่ยอมรับรักษาผู้มีเชื้อเอชไอวี หรือผู้ป่วยเอดส์ เป็นต้น

5.) การมีส่วนร่วมและการเป็นส่วนหนึ่งของสิทธินั้น (Participation & Inclusion) หมายความว่าประชาชนแต่ละคนและกลุ่มของประชาชนหรือประชาสังคมย่อมมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการเข้าถึงและได้รับประโยชน์จากสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

6.) ตรวจสอบได้และอยู่ภายใต้หลักนิติธรรม (Accountability & The Rule of Law) หมายถึงรัฐและองค์กรที่มีหน้าที่ในการก่อให้เกิดสิทธิมนุษยชน ต้องมีหน้าที่ตอบคำถามให้ได้ว่าสิทธิมนุษยชนได้รับการปฏิบัติให้เกิดผลจริงในประเทศของตน ส่วนสิทธิโดยังไม่ได้ดำเนินการให้เป็นไปตามหลักการสากลก็ต้องอธิบายต่อสังคมได้ว่าจะมีขั้นตอนดำเนินการอย่างไร โดยเฉพาะรัฐต้องมีมาตรการปกครองประเทศโดยใช้หลักนิติธรรม หรือปกครองโดยอาศัยหลักการที่ใช้กฎหมายอย่างเที่ยงธรรม ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย มีกระบวนการไม่ซับซ้อนเป็นไปตามหลักกฎหมายและมีความเท่าเทียมกันเมื่ออยู่ต่อหน้ากฎหมาย

จากการที่ได้ทราบถึงแนวคิดของสิทธิมนุษยชนแล้ว จะเห็นได้ว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่เป็นฐานของแนวคิดในด้านสิทธิของคนพิการที่คนพิการนั้นก็บุคคลเช่นเดียวกับบุคคลอื่นทั่วไปในสังคม ที่มีความเท่าเทียมและเสมอภาคกับบุคคลอื่นและไม่ควรได้รับการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมเพียงเพราะคนเหล่านั้นพิการ นอกจากนี้ยังมีแนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของคนพิการที่พัฒนาจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน ที่มุมมองของคนทั่วไปต่อบุคคลพิการได้เปลี่ยนไป

แนวความคิดดั้งเดิม มองว่า ความพิการหรือคนพิการเป็นเรื่องของสิ่งที่ไม่ดี เป็นเรื่องของบาป การถูกลงโทษ ซึ่งแนวความคิดดั้งเดิมนั้นมีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิของคนพิการ ไม่สนับสนุนให้คนพิการได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง ซึ่งแนวความคิดเหล่านี้ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะปัจเจกชนเท่านั้น หากแต่ได้ขยายขอบเขตไปถึงรัฐด้วย ซึ่งรัฐที่มีแนวคิดแบบดั้งเดิมนี้อาจมีแนวโน้มที่จะกำหนดคน โยบาย ตรากฎหมายในลักษณะที่เป็นการสังคราะห์และกีดกันคนพิการ

แนวความคิดสมัยใหม่ ซึ่งปรัชญาความเชื่อใหม่นี้ได้แก่ หลักความเชื่อในศักยภาพของคนพิการ และ หลักความเสมอภาคและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนพิการ ซึ่งความเชื่อใหม่นี้ได้ช่วยให้คนพิการพัฒนาความสามารถของตนเองได้อย่างเต็มตามศักยภาพจนสามารถพึ่งตนเองได้ และเข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับสังคมได้อย่างเต็มที่ โดยรัฐที่ได้ให้การยอมรับแนวความคิดใหม่นี้ย่อมจะตรากฎหมายและกำหนดคน โยบายที่เกี่ยวข้องกับคนพิการในลักษณะที่เป็นรัฐสวัสดิการ และสนับสนุนให้คนพิการเข้าสู่สังคม เช่น การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ จัดมาตรการการมีงานทำ เป็นต้น⁵²

2.5.2 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการสากล Convention on the Rights of the Persons with Disabilities (CRPD)

เนื่องจากกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่อาจประกันการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานและความเสมอภาคของคนพิการได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น ในปี พ.ศ.2545 องค์การสหประชาชาติจึงได้แต่งตั้งคณะทำงานยกร่างอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ ขึ้น ซึ่งต่อมาเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2549 ที่ประชุมเต็มคณะของสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญที่ 61 ได้มีมติรับรองอนุสัญญา CRPD และพิธีสารเลือกรับ (Optional protocol) ของอนุสัญญา CRPD⁵³

⁵² อานนท์ ศรีบุญโรจน์. (2556). *แนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน* (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.srithanya.go.th/excellence/images/document/right1.pdf> [2563, มกราคม 08].

⁵³ ศูนย์การศึกษาเพื่อคนพิการ. (2556). *สรุปสาระสำคัญของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ* (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.braille-cet.in.th/Braille-new/?q=news-1286> [2563, มกราคม 08].

ประเทศไทยได้ลงนามอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของคนพิการ ณ สำนักงานสหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์ก เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นวันแรกที่เปิดให้มีการลงนามในอนุสัญญาดังกล่าว และเมื่อวันอังคารที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2551 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้ประเทศไทยลงสัตยาบันอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิคนพิการ และได้ยื่นสัตยาบันสารเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2551 แต่ให้มีการจัดทำถ้อยแถลงตีความต่อข้อ 17 ของอนุสัญญาฯ โดยมีผลบังคับใช้กับประเทศไทยในวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2551

สาระสำคัญของอนุสัญญาฯ คือ รัฐภาคีมีพันธกรณีที่จะต้องจัดการเลือกปฏิบัติต่อคนพิการในทุกรูปแบบ ทั้งในด้านกฎหมาย การปกครอง และการปฏิบัติต่างๆ ซึ่งรวมถึงการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมเพื่อประกันการเข้าถึงและใช้ประโยชน์อย่างเท่าเทียมกันของคนพิการ ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การขนส่ง ข้อมูลข่าวสารและบริการสาธารณะ การยอมรับความเท่าเทียมกันของคนพิการในทางกฎหมายสำหรับโอกาสในการรับการศึกษา การเข้าทำงาน การรักษาพยาบาล การประกันสิทธิและโอกาสที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกันกับบุคคลทั่วไป

นอกจากนี้อนุสัญญานับนี้ ยังมีคุณลักษณะเฉพาะ ที่ทำให้อนุสัญญานับนี้มีความโดดเด่นและชี้ให้เห็นจุดที่อนุสัญญานับอื่น ๆ ขาดไป อันได้แก่ หลักการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะ (Accessibility)⁵⁴

1.) การปรับสภาพแวดล้อม ทางกายภาพ อาคารสถานที่ รวมถึงการคมนาคมขนส่ง สาธารณชนและการสื่อสาร และบริการต่างๆ ฯลฯ ให้คนพิการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้อย่างเท่าเทียมกับคนทั่วไป โดยการออกแบบที่เป็นสากลและเป็นธรรม ต่อคนทุกกลุ่ม เช่น การออกแบบและก่อสร้างสุขาให้คนทุกกลุ่มรวมถึงคนพิการที่ใช้เก้าอี้เข็นสามารถใช้ได้อย่างเท่าเทียมกับคนทั่วไป การออกแบบบริการข้อมูลผ่านเว็บไซต์หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่นใดให้อยู่ในรูปแบบที่ทุกคน รวมถึงคนพิการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ เป็นต้น

2.) การจัดให้มีเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก (Assistive Technology) สำหรับคนพิการแต่ละประเภท เช่น เครื่องช่วยฟังสำหรับคนหูหนวก โปรแกรมอ่านจอภาพคอมพิวเตอร์สำหรับคนตาบอด หรือป้ายบอกทางซึ่งใช้ภาษาที่ง่ายต่อความเข้าใจ เป็นต้น

3.) การให้ความช่วยเหลืออย่างเหมาะสมหรือสมเหตุผล (Reasonable Accommodation) เพื่อลดความเสียเปรียบทางสังคมของคนพิการแต่ละประเภท เช่น การจัดบริการล่ามภาษามือให้แก่คนหูหนวก การให้มีผู้ช่วยคนพิการสำหรับคนพิการที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ อันไม่อาจ

⁵⁴ สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ (CRPD)* (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://neppr56.dep.go.th/index.php/claim> [2563, มกราคม 10].

ตอบสนองได้โดยวิธีการทั่วไป รวมถึงความช่วยเหลือเพื่อให้สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น

จากหลักสิทธิมนุษยชนในปัจจุบันที่มีแนวคิดว่าเป็นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนมีมาตั้งแต่เกิด แม้ว่าจะถูกลงโทษให้จำคุกแต่มนุษย์ทุกคนก็ยังมีสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานเช่นเดิม และในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการได้บัญญัติถึงหลักการที่เป็นแนวทางการคุ้มครองคนพิการทั่วไปให้กับทุกประเทศทั่วโลก เพื่อให้คนพิการทุกคนได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและได้รับความช่วยเหลืออย่างเหมาะสม ซึ่งมีมาตรการเลือกปฏิบัติให้คนพิการมากกว่าบุคคลอื่น แต่เป็นการสนับสนุนให้คนพิการสามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของตนได้เท่าเทียมกับบุคคลอื่น จึงสามารถนำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความเหมาะสมของกฎหมายสำหรับผู้ต้องขังพิการในประเทศไทย ว่ามีความสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนและอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการสากลหรือไม่ และจะพัฒนาให้ขึ้นไปในแนวทางเดียวกันกับหลักการเช่นนั้นได้อย่างไร